

Pòrtic

Xavier Moret

Menorca, l'illa somiada



EL REGUST ANGLÈS DE MAÓ

Quan desembarco al moll de Ponent em fa la impressió que he arribat a una ciutat amb dos nivells, com passa a Lisboa amb els barris de la Baixa i el Chiado. A baix hi tenim el port de Maó, amb una renglera de restaurants que ofereixen arrossos, peix i marisc, uns quants vaixells de colors cridaners que fan excursions turístiques i magatzems i tinglados del temps de la navegació. A la part alta, després de pujar per la costa de Ses Voltes a peu, o en ascensor des del 2021, et trobes al centre d'una ciutat que, en algunes cases, mostra la influència britànica de la dominació del segle XVIII. Es nota, per exemple, en l'absència de balcons; el que s'estila a Maó són les tribunes i finestres de guillotina, anomenades a l'illa *boinders*, de l'anglès *bow windows*.

Del temps de la dominació britànica el menorquí conserva algunes paraules angleses. Del guix, per exemple, en diuen *xoc* (de *chalk*), de les petxines *xel* (de *shell*), els nens juguen a mèrvels (de l'anglès *marbles*, 'bales'), un tornavis és un tornascrow, i si no vas amb compte et poden posar un ull blec (de *black*, 'negre').

Josep Pla escriu que quan va arribar a Menorca un pas-satger li va dir que a l'illa hi vivien «moltes persones primes

i ossades». Per molt que m'hi vaig fixar, però, jo no ho vaig saber veure. Potser és que ara hi ha tants estrangers a l'illa que aquesta característica ja s'ha perdut. Per altra banda, estic d'acord amb Pla quan escriu que Maó potser no té res de particular, «però té una personalitat difícil d'oblidar». És a dir, que d'entrada no li saps veure l'encant, però al cap d'unes hores de ser-hi t'adones que té un atractiu que costa de definir, però que t'hi fa sentir a gust.

El meu primer passeig per Maó comença a la part antiga, on hi va haver un castell descrit a les cròniques de la conquesta. Aquest barri inclou les places de la Conquesta i del Pla de la Parròquia (oficialment de la Constitució), amb edificis històrics com l'Ajuntament, la biblioteca i algunes esglésies del segle XVIII, en especial la de Santa Maria, que té un orgue excepcional de l'any 1809, de quinze metres d'alçària, quatre teclats i més de tres mil tubs. No gaire lluny hi ha les esglésies de Sant Francesc i del Carme, uns quants miradors privilegiats i el portal de Sant Roc, l'únic que ha sobreviscut de la muralla que ja fa molts anys que es va enderrocar.

Com passa a la majoria de les ciutats, per conèixer bé Maó has de caminar molt i fixar-te en els detalls. Al carrer d'Isabel II, obert al segle XVIII, em criden l'atenció algunes cases senyoriales, com la del Rector, la casa Febrer i Cardona i Can Albertí, a més de Cas General, antic Palau del Governador Britànic i actual seu del Govern Militar. Aquest va ser un dels primers carrers que es van fer fora muralles; es deia de Sant Cristòfol, però li van canviar el nom pel d'Isabel II quan el 1860 la reina va visitar Menorca. En aquest carrer, per cert, hi van néixer dos fills il·lustres de l'illa: l'arquitecte Nicolau Rubió i Tudurí (1891-1981) i l'escriptor Màrius Verdaguer (1885-1963).

Les cases d'aquesta part de Maó respiren un aire històric que em fa pensar en l'atac del turc Barba-rossa de l'any 1535. Segons les cròniques, dos frares del convent de Sant Francesc van ser els primers que es van adonar que els vaixells que acabaven d'entrar al port amb estendards espanyols eren en realitat pirates turcs camuflats. De seguida van donar l'alarma i la ciutat es va preparar per defensar-se. Un grup de ciutadans, però, veient que els turcs eren molt superiors, els va obrir les portes de la ciutat després de pactar que a ells no els farien res. Els assaltants van entrar a sac i van matar el governador i un centenar de cavallers. El saqueig va ser terrible, amb incendis, robatoris, violacions, morts i més de sis-cents presoners que van ser enviats com a esclaus a Istanbul. Els turcs tan sols van respectar les cases d'alguns dirigents, que van ser acusats de traïció i jutjats i ajusticiats l'octubre del 1536 a la plaça des Born de Ciutadella. Abans de matar-lo, a un dels cavallers, Antoni Olivar, li van tallar la mà dreta, la que havia obert la porta de la ciutat de Maó als turcs; al conseller Jordi Uguet li van tallar el peu dret, el primer que va trepitjar la ciutat quan hi va entrar guiant els assaltants. Com a escarment, els caps dels ajusticiats van ser exposats durant mesos a Maó.

A prop del convent de Sant Francesc, per cert, hi ha el Museu de Menorca, on es pot repassar la història de l'illa en un recorregut molt didàctic.

—Maó és una ciutat amb dos mil anys d'història que al segle XVIII es transforma amb l'arribada dels anglesos —em diu l'escriptor Josep Maria Quintana, autor d'uns quants llibres que aprofundeixen en la història de Menorca—. Els anglesos de seguida es van adonar de la importància del port i van estimular-hi el comerç. A Ciutadella, on estaven incòmodes, es

van enfrontar amb el bisbe i la noblesa. Per això van traslladar els tribunals aquí. En el temps dels anglesos la població es va duplicar. És evident que sense el XVIII Maó no seria el que és.

Entre els estímuls que van decretar els anglesos per fer créixer Maó, hi havia la declaració de port franc i la llibertat de mercat. Això va atreure nombrosos comerciants estrangers, entre ells molts grecs, maltesos i jueus.

—La comunitat grega era la més important entre les estrangeres a Maó —m'apunta Quintana, que a la novella *Els Nikolaidis* recrea una família vinguda de Grècia a la Menorca del XVIII—. Fins i tot van arribar a construir una església ortodoxa per a la comunitat. Ara, després de reformar-la, és la de la Concepció.

De les famílies gregues que es van instal·lar a Maó, la que més va triomfar va ser la dels Làdico, que Quintana transforma en Nikolaidis a la seva novella. Els tres germans Làdico, procedents de l'illa grega de Cefalònia, van arribar a Maó el 1745; amb el temps, però, l'únic germà que es va quedar a Menorca va ser el Iorgos, que va fer fortuna comerciant pel Mediterrani. El fill serà alcalde de Maó el 1820 i senador el 1844. El net, Teodor Làdico, serà diputat, ministre d'Hisenda de la Primera República amb Pi i Margall i senador per Puerto Rico el 1887.

Després d'*Els Nikolaidis*, Quintana va escriure *Els Clarks*, una continuació de la saga familiar que, en aquesta ocasió, se centra en el segle XIX a Maó.

—El nom grec va passar de Ladikos a Làdico quan es van adaptar a Menorca —m'explica—. Quan passats uns anys van expulsar els comerciants estrangers, ells es van quedar. La mare era italiana, de Liorna, i això va influir que els Làdico es bategessin com a catòlics. Sempre es van adaptar, i es van quedar moltes propietats dels grecs que no van tornar a

Menorca. Van acabar reunint una gran fortuna i fins i tot van crear una banca.

Guiat per la curiositat, visito a la plaça de la Miranda l'antiga casa de Teodor Làdico, avui seu de la Delegació del Govern, un edifici senyorial amb vistes al port i amb uns murs que traspuen història. Després, recordant la fama de la ginebra menorquina, m'acosto a la destil·leria Xoriguer, al moll de Ponent, on veig com encara fan ginebra seguint una recepta antiga, amb baies de ginebró i alambins de coure. L'envasen com a gin de Maó en unes ampolles originals, amb nansa, que tenen un molí a l'etiqueta que recorda que els Xoriguer venen del camp menorquí.

Qualsevol que visiti Menorca pot comprovar que el gin és una beguda molt popular, sovint barrejada amb llimonada. En bona part de l'illa aquesta combinació rep el nom de *pomada*, i em fixo que molts turistes compren a Xoriguer la pomada ja envasada per estalviar-se haver de fer la barreja.

—*Pomada, pomada, mucho bueno* —em diu un alemany galtavermell que em mostra una ampolla com si fos un trofeu.

Tot i que s'ha volgut vincular la fabricació de ginebra amb la dominació britànica, l'historiador Alfons Méndez Vidal ha escrit un llibre, *El gin de Menorca, de la llegenda a la història*, on prova que aquesta beguda no ve dels anglesos.

—La ginebra de Menorca ve dels neerlandesos —em diu quan ens trobem en un bar a prop de l'església del Carme—. Que era d'origen anglès ho van utilitzar fa uns anys com a ganxo turístic, lligant-ho amb la dominació britànica del XVIII, però no és veritat. És del XIX, quan hi havia molt moviment al port de Maó. La flota nord-americana al Mediterrani, el Mediterranean Squadron, va tenir base a Maó del 1815 al 1848, quan se'n va anar a Nàpols. També hi tenia una base una flota comercial neerlandesa, i per això va créixer la

demanda de ginebra. És aleshores que es va començar a fer aquí, però havien d'importar-ne els ingredients, ja que a l'illa no hi ha ginebró. Als fabricants els va afavorir que després de la Guerra Civil a Espanya no es deixava importar ginebra.

Un altre passeig per Maó em porta des de la gran plaça de l'Esplanada fins al carrer Nou, passant per sa Costa de sa Plaça. Al final, a la cantonada amb el Portal de Mar i a prop de l'església de Santa Maria, hi ha Es Dineret, un bar restaurant tradicional que va ser seu del casino La Unión, fundat com a Casino dels Menestrals en un altre lloc el 1867. El nom de Cas Dineret ve, segons diuen, de qui va ser-ne propietari, Joan Deyà, que al vespre demanava «un dineret» als que hi volien entrar.

A la terrassa d'Es Dineret, un mirador ideal per observar l'anar i venir dels maonesos i dels turistes, em trobo amb Alfredo Pastor, un reconegut economista català que va visitar per primera vegada l'illa el 1963 i que hi viu des de fa uns anys.

—La meva dona, Maria Olives, és d'origen menorquí —m'explica mentre esmorzem cafè amb llet amb ensaïmada, envoltats d'història i amb la terrassa plena de turistes—. La seva família tenia una botiga anomenada La Cigüeña, aquí a prop, al carrer Nou. Això va fer que jo vingués a Menorca de molt jove. Llavors era una illa diferent, amb molt poc turisme. Recordo que hi veníem en barco i a bord tothom se saludava.

—Com és que amb els anys has vingut a viure a l'illa? —li pregunto.

—Aquí s'hi està molt bé: pel silenci, per la calma, per la proximitat del mar i de la natura, per l'amabilitat dels menorquins... —em diu mentre la cara se li omple de felicitat—. D'entrada et pot semblar una illa plana amb poca flora i molta pedra, però l'*Enciclopèdia de Menorca* té un volum sencer dedicat a la flora. Llegint-lo, t'adones que a l'illa n'hi

ha una gran varietat. Menorca, a més, té llocs preciosos, com cala Pregonda o el cap de Cavalleria, com també d'altres que s'han espatllat, com l'Arenal d'en Castell o el port d'Addaia. Sigui com sigui, a Menorca jo m'hi trobo molt a gust.

Són, les d'Alfredo Pastor, unes bones raons per viure a Menorca, una illa que cada dia que passa sedueix més forasters que tenen la temptació de quedar-s'hi a viure, a prop del mar, sota el sol i voltats d'una calma proverbial.

Quan m'acomio de l'Alfredo camino pel carrer Nou fins a la plaça Reial, on l'emblemàtic American Bar reuneix des del 1924 maonesos amb inquietuds culturals i, en alguna època, també gent d'esquerres. En aquesta plaça comença s'Arravaleta, un carrer curt i molt concorregut que desemboca en l'església del Carme, del segle XVIII. Just al costat, al claustre, hi ha un original mercat que data dels anys de la desamortització, amb parades que sembla que estiguin beneïdes per tots els sants. No gaire lluny, hi ha un parc gairebé secret on m'agrada anar a reposar, el del Freginal, un oasi de calma i verdor que ocupa, en ple centre, l'espai d'un antic torrent.

Més enllà de l'església del Carme, a l'inici de la baixada cap al port, m'agrada aturar-me al Mercat del Peix, o Sa Peixateria, un interessant edifici del 1927 on pots comprar peix o seure a menjar-ne en algun dels restaurants. El port queda molt a prop, al final de la baixada de ses Voltes.

Penso que podria anar al port a dinar, però després de trucar a un amic menorquí m'estimo més Ses Forquilles, un restaurant del carrer de San Fernando. El fet que estigui instal·lat en una casa antiga, amb un agradable pati maonès, m'ajuda a decidir-me. Els plats, fets amb productes locals amb un toc modern, estan molt bé. Una amanida russa amb regust de mar i un llobarro ben cuinat em connecten amb el gust de la Menorca de sempre i em fan sentir a gust a l'illa.